

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI METAFORIK
BIRLIKLARNING QIYOSIY TADQIQI**

**COMPARATIVE STUDY OF METAPHORICAL UNITS IN
ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES**

Farg'ona Davlat Universiteti

Abdupattoyev Muhammadtohir Tojimamatovich

Lingvistika, ingliz tili 2-kurs magistranti

Azimova Nafisa Abdukobulovna

Shermatova Gulnora Musallamovna

Annotatsiya: Ushbu maqola metafora haqida keng fikr yuritib, batafsil ma'lumot beradi. Maqola metafora so'zining izohli lug'ati bilan ham tanishtirib, o'zbek tilidagi bir nechta metaforik birlik asoslarini ingliz va o'zbek tillarida qiyosiy tadqiq qiladi. Shuningdek, metaforik birliklarni yoritib o'tadi va bu bo'yicha turli namunalarni keltiriladi. Nazariyalar misollar orqali yoritiladi.

Kalit so'zlar: metafora, metaforik birlik, qiyosiy tadqiq, badiiy sanat turi, ko'chim, metaforizatsiya.

Abstract: This article gives detailed information about metaphor. The article also introduces the explanatory dictionary of the word metaphor, and conducts a comparative study of the foundations of several metaphorical units in the Uzbek language in English and Uzbek languages. It also highlights metaphorical units and provides various examples. Theories are illustrated through examples.

Key words: metaphor, metaphorical unit, comparative study, art form, transfer, metaphorization.

Badiiy matnda leksik sathdagi ko'chim (trop)lar nihoyatda katta ahamiyatga ega, ular badiiy mazmunni ifodalashda eng faol vositalardir. Ayniqsa, ko'chimlar orasida metafora muhim va keng qo'llanuvchi vosita sifatida tilimizda badiiy tasavvurlarining

natijalari asosida yuzaga kelgan. Metaforalarning lisoniy, mazmuniy va uslubiy xususiyatlari o'zbek tilshunosligida ancha keng o'rganilgan.

Tilda ilgari mavjud bo'lgan nomning muayyan o'xshashlik asosida yangi ma'no uchun qo'llanishi oddiy nominatsiya vazifasigina bajarmaydi, balki tinglovchiga ta'sir etish (ekspressiv) vazifasini ham bajaradi hamda tilning ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi. Ana shunday ko'chimlardan biri metaforadir.

O'zbek leksikologiyasi va uslubshunosligida ancha mukammal ishlanishi lozim bo'lgan masalalardan biri metaforadir. Predmetlar orasidagi umumiy o'xshashlikka asoslangan holda ma'no ko'chirish metafora bo'lib, bunda asosiy (bosh) belgi narsa va hodisalar orasidagi qaysi bir tomon bilan o'xshashlikdir.

Metafora ancha murakkab ma'no ko'chirish hodisasi hisoblanib, ayni zamonda ham tilshunoslar, ham adabiyotshunoslar diqqatini o'ziga jalb etib keladi. Bu ma'no ko'chirishga tilshunoslar ko'p ma'noli so'zlardagi semema va semalarning xarakterli xususiyatlarini ochish, ko'chma ma'no hosil qiluvchi hodisalar tahlili nuqtai nazaridan yondoshmalar, adabiyotshunoslar esa polisemantik so'zlardagi tasvirning turli vositalar (o'xshatish, sifatlash, majoz istiora)ni yuzaga keltiruvchi omillar deb biladilar. Har ikkala yo'nalishda ham maqsad bitta, u ham bo'lsa, so'zning ko'p ma'noligi va undagi uslubiy imkoniyatlarni o'rganishdir.

So'zning ko'p ma'noliligini o'rganish, avvalo, leksik uslubiyat uchun muhim rol o'ynaydi. Chunki, bir so'zning o'zida turli xil ma'noning bo'lishi uchun og'zaki va yozma nutqda qo'llashda uslubiy bo'yog'iga, ma'nosiga e'tibor berishni talab qiladi. Shu boisdan ma'no ko'chirish ham sinonimiya, omonimiya va boshqa leksik vositalar singari hazil, mutoyiba, kulgi va turli so'z o'yinlarini yuzaga keltiradi. Bunday paytlarda so'zning to'g'ri va ko'chma ma'nosi to'qnashtiriladi, natijada kutilmagan yangi ma'no hosil bo'ladi.

So'zlarning ana shu nozik ma'no ottenkalari badiiy adabiyotda muhim tasviriy vosita sifatida keng qo'llanadi.

Binobarin, metaforik munosabat ma'lum sharoitda, ma'lum voqea-hodisani "tasvir etishda ikki predmet yoki hodisa o'rtasidagi umumiylikka asoslangan holda belgilanadi. Ular o'rtasidagi umumiy ko'rinishlar, hislatlar biridan ikkinchisiga

ko`chiriladi. Bunda asosan obrazli tushunchalar yuzaga keladi. Masalan: *Arslonov xafa edi!... Uning xayolida allaqanday ko`kish toshlar qalashib yotgan. Ko`ktoshda bir vulqon portlashga hozirlanayapti-yu, oldi olinmasa, dahshat yuz beradigandek!...* (Sh.Xolmirzayev.«Qil ko`prik», 32-bet). Shahar osmonida aylangan qora bulutlar tarqab, baayni quyosh chiqadi. Qon, dahshat isi kelib turgan shaharda to`y-tomosha boshlanib ketadi. («Qil ko`prik», 57-bet). Ushbu matnlarda vulqon, qora bulut, quyosh kabi so`z va so`z birikmalari metaforik munosabatni ifodalash uchun xizmat qilgan. Aslida, urush va tinchlik ma`nolari ifoda etilgan hamda fikrga badiiy tus berilgan. Badiiy nutqqa esa obrazlilik va o`ta kuchli emotsiya ifodasi o`z ta`sirini ko`rsatgan.

Yovvoyi qushlar, uy parrandalari nomlarini anglatuvchi ko`pgina leksema-lar ham metaforik ma`noni ifodalash uchun xizmat qiladi. Ko`pgina holatlarda qushlarga xos ba`zi bir salbiy xatti-harakatlardagi ma`no ifodalashda metaforik munosabat yuzaga keladi. Bunday holatda ma`noda ekspressiv-emotsionalik yanada kuchayadi hamda badiiy ta`sirchanlik oshib boradi. Bunday qo`llashishlar ham yozuvchi ijodi uchun xarakterli bo`lib, buni quyida berilgan matn orqali ham anglab yetish mumkin:

- Chiq. - Qayum kameraga ko`z solib, iziga qaytdi. - Yerda yotibsan. Senga ko`rpacha solib bergan, edim... E, qurib ket! Sig`sa ichingda! O`zing tuppa-tuzuk yigitsan!... E! Xamrohing qarg`a bo`lsa, yeganing axlat bo`ladi...⁴

Keltirilgan matnda qarg`a so`zi semantikasida salbiy ma`no ifodasi mavjud bo`lib, hamrohining yomon ekanligiga ishora qilingan. Demak, bu o`rinda qahramonning tinglovchiga munosabatining salbiyligi ushbu metafora orqali ochilgan. Ayni paytda, so`zlovchining bu holatdan achinayotganligi, hamrohining o`ziga ham yomonlik olib kelayotganligini ta`kidlash ishorasi bor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Аристотель. Риторика. Поэтика. –М.: Лабиринт, 2000; Цицерон Нотиклик санъати ҳақида икки рисола. –Т.: 2007.
– Б.299.

⁴ Sh.Xolmirzayev."Og`ir tosh ko`chsa", 134-bet

2. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс.//Теория метафоры. – М.: 1990. –С. 5;
Жирмунский В.М. Метафора в поэтике русских символистов // Новое
литературное обозрение. – 1999, -№1.

3. Шарафиддинов О. Биринчи мўъжиза. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти,
1979; Расулов Т. Бадиий асар қанотлари. - Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1977;
Мамажонов С. Шеърият баҳсида. – Т.: Адаб. ва санъат нашриёти, 1972; Акромов
Б. Шеърият гавҳари. (Лирикада образ муаммоси). – Т.: Адабиёт ва санъат
нашриёти, 1979; Шаропов А. Оламлар ичра оламлар. –Т.: 1983; Раҳимжонов Н.
Давр ва ўзбек лирикаси. -Т.: Фан, 1979; Ғафуров И. Лириканинг юраги. – Т.: 1982
ва бошқалар.

4. Миртожиев М. Ўзбек тилида полисемия. – Т.: Фан., - 1975. – Б.140;
Миртожиев М. Лингвистик метафоралар таснифи. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Т.,
1973.- № 4. – Б. 33-37.

5. Қобулжонова Г.К. Метафоранинг системавий лингвистик талқини:
Филол.фанлари номзоди ... автореф. –Тошкент, 2000; Қобулова У.С. Метафорик
матнда интеграл ва дифференциал семалар муносабати: Филол.фанлари
номзоди... автореф. – Тошкент, 2007 ва бошқалар. Тўланова Н.М. Ҳозирги ўзбек
шеъриятида бадиий санъатларнинг лисоний-услубий таҳлили: Филол.фанлари
номзоди ... автореф. – Тошкент, 2008;